

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNE SAHİP KİŞİLERİN SINIR DIŞI EDİLMESİ: GERİ GÖNDERİLMEME İLKESİ BAĞLAMINDA HUKUKİ VE YARGISAL DEĞERLENDİRME

*Deportation of Persons under Temporary Protection Status:
A Legal and Judicial Assessment in The Context of the Non-Refoulement Principle*

Melike Elif KORKMAZ*

Özet

Bu çalışma, geçici koruma statüsüne sahip kişilerin sınır dışı edilmesine ilişkin hukuki düzenlemeleri ve geri göndermeme ilkesi çerçevesinde yargısal değerlendirmeleri ele almaktadır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, geçici koruma altındaki kişilerin sınır dışı edilmesine ilişkin açık ve özel düzenlemelerin bulunmaması hukuki belirsizlik yaratmaktadır. Bu durum, idarenin sınır dışı kararlarını kıyas yoluyla almasına ve mahkemelerin farklı içtihatlar geliştirmesine yol açmaktadır. Uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan geri göndermeme ilkesi (*non-refoulement*), bireylerin zulüm veya insan hakları ihlallerine maruz kalabileceği bir ülkeye sınır dışı edilmesini yasaklamaktadır. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve BM İşkenceye Karşı Sözleşme gibi uluslararası metinlere taraf olduğundan, sınır dışı işlemlerinde bu ilkeye uygun hareket etmekle yükümlüdür. Ancak, Anayasa Mahkemesi (AYM) ve idare mahkemeleri tarafından verilen kararlar incelendiğinde, bazı içtihatların geri göndermeme ilkesinin mutlak olduğu yönünde yorumlar içerirken, bazı kararların kamu güvenliği ve düzeni gibi sebeplerle istisnalara izin verdiği görülmektedir. Özellikle Suriyelilerin sınır dışı edilmesi, hem hukuki hem de insani boyutlarıyla tartışmalı bir konu olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de bazı bölgelerin güvenli olduğu iddiasıyla Suriyelilerin geri gönderilmesi söz konusu olsa da, Suriye'deki mevcut siyasi istikrarsızlık, keyfi gözaltılar, işkence ve insan hakları ihlalleri, geri dönüş süreçlerinin risklerini artırmaktadır. Bu nedenle, bireylerin sınır dışı edilmesine yönelik değerlendirmelerin bireysel bazda yapılması ve toplu sınır dışı kararlarından kaçınılması gerekmektedir. Bu çalışma, geçici koruma statüsü altında bulunan bireylerin sınır dışı edilmelerine ilişkin hukuki belirsizlikleri gidermek ve uluslararası insan hakları hukuku ile uyumlu politikalar geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla öneriler sunmaktadır. Hukuki belirlilik, bireysel değerlendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi ve içtihat farklılıklarının giderilmesi, bu konuda atılması gereken en önemli adımlardır.

Anahtar Kelimeler: Geçici koruma, sınır dışı etme, hukuki belirsizlik, geri göndermeme ilkesi, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Geçici Koruma Yönetmeliği

- Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.
- Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 30.01.2025
- Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 22.04.2025

* Hâkim, İstanbul 17. İdare Mahkemesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı, Ankara-Türkiye, melike.konca@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-8895-8385>.

Bu çalışma, yazarın halen sürmekte olan ve başlığı kesinleşmemiş olan “6458 Sayılı Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu Uyarınca Sınır Dışı Etme İşlemi ve Bu İşlemin Yargısal Denetimi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Abstract

This study examines the legal regulations concerning the deportation of persons under temporary protection status and judicial assessments within the framework of the principle of non-refoulement. The lack of explicit and specific regulations regarding the deportation of persons under temporary protection in the Law on Foreigners and International Protection (YUKK) and the Temporary Protection Regulation creates legal uncertainty. This situation leads to the administration making deportation decisions through analogy and courts developing different judicial precedents. The principle of *non-refoulement*, one of the fundamental principles of international law, prohibits the deportation of individuals to a country where they may face persecution or human rights violations. As a party to the 1951 Geneva Convention, the European Convention on Human Rights (ECHR), and the UN Convention Against Torture, Turkey is obliged to comply with this principle in its deportation procedures. However, an examination of decisions by the Constitutional Court (AYM) and administrative courts reveals that some judicial precedents interpret the non-refoulement principle as absolute, while others allow exceptions for reasons such as public security and order. In particular, the deportation of Syrians emerges as a controversial issue in both legal and humanitarian aspects. Although certain areas in Turkey are deemed safe for return, political instability, arbitrary detentions, torture, and human rights violations in Syria increase the risks associated with the return process. Therefore, assessments regarding deportation should be conducted on an individual basis, and collective deportation decisions should be avoided. This study provides recommendations aimed at addressing legal uncertainties regarding the deportation of individuals under temporary protection status and aligning policies with international human rights law. Legal certainty, strengthening individual assessment mechanisms, and eliminating differences in judicial precedents are crucial steps that need to be taken in this regard.

Keywords: Temporary protection, deportation, legal uncertainty, non-refoulement principle, Law on Foreigners and International Protection (LFIP) (Law No. 6458), Temporary Protection Regulation

GİRİŞ

Zorunlu göç hareketleri, modern uluslararası hukukun en önemli konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, geçici koruma statüsü, kitlesel göç hareketleri karşısında devletlerin hızlı ve esnek çözümler sunabilmesi için geliştirilmiş bir uygulama olup, özellikle uluslararası koruma prosedürlerinin yetersiz kaldığı durumlarda devreye giren bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, Suriye iç savaşı nedeniyle dünyada en fazla geçici koruma altındaki yabancı nüfusa ev sahipliği yapan ülkelerden biri olup, bu statü altında bulunan bireylerin hukuki durumu önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Geçici koruma statüsüne sahip bireylerin sınır dışı edilmesi, hem ulusal hukuk normları hem de uluslararası insan hakları hukuku açısından çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, bu statüdeki bireylerin sınır dışı edilmesine ilişkin açık ve özel düzenlemelerin bulunmaması, hukuki belirsizlik yaratmakta ve idarenin kıyas yoluyla sınır dışı kararları almasına neden olmaktadır. Bu durum, kişilerin temel hak ve özgürlükleri açısından önemli riskler barındırmakta olup, özellikle geri göndermeme ilkesi (non-refoulement) kapsamında hukuki güvencelerin yeterliliği tartışmalı hale gelmektedir.

Geri göndermeme ilkesi, uluslararası hukukun en temel prensiplerinden biri olup, zulüm, işkence veya insan hakları ihlalleri riski bulunan bir ülkeye bireylerin zorla geri gönderilmesini yasaklamaktadır. Türkiye, başta 1951 Cenevre Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve BM İşkenceye Karşı Sözleşme olmak üzere çeşitli uluslararası insan hakları mekanizmalarına taraf olarak bu ilkeye bağlı kalmakla yükümlüdür. Ancak, yargı kararları incelendiğinde, Anayasa Mahkemesi (AYM) ve idare mahkemelerinin, bazı durumlarda geri göndermeme ilkesini mutlak bir hak olarak değerlendirirken, bazı durumlarda kamu güvenliği gibi gerekçelerle sınır dışı işlemlerine onay verdiği görülmektedir. Bu farklı içtihatlar, hukuki belirsizlikleri daha da derinleştirmekte ve uygulamada yeknesaklığı sağlamayı zorlaştırmaktadır.

Bu çalışma, geçici koruma statüsüne sahip bireylerin sınır dışı edilmesine ilişkin hukuki düzenlemeleri, geri göndermeme ilkesi çerçevesinde yargısal içtihatları ve mevcut uygulama sorunlarını ele almayı amaçlamaktadır. Hukuki belirliliğin sağlanması, bireysel değerlendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi ve uygulama birliğinin sağlanması, bu alanda atılması gereken en önemli adımlardan bazılarıdır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, geçici koruma statüsü ile uluslararası koruma arasındaki farklar ortaya konulacak, sınır dışı edilme süreçleri ve bu süreçlere dair yargı kararları incelenecek ve hukuki belirsizliklerin giderilmesi adına öneriler sunulacaktır.

I. GEÇİCİ KORUMA: TANIMI, KAPSAMI VE HUKUKİ DAYANAKLARI

A. Geçici Koruma Kavramının Tanımı, Ortaya Çıkışı ve Hukuki Dayanağı

Geçici koruma kavramı, son yıllarda dünya genelinde tetiklenen göç hareketleri nedeniyle geçmişe oranla daha fazla gündeme gelmiş olmakla birlikte, temelde uzun bir geçmişe sahip, köklü bir kavramdır. Buna karşın söz konusu kavram hakkında yeknesak olarak kabul görmüş bir tanımlama bulunmamaktadır¹.

Benzer şekilde, 2012 yılında Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği tarafından yayımlanan belgede, geçici korumanın köklü bir kavram olmasına karşın, belirgin bir tanımının bulunmadığı vurgulanmaktadır². Bunun nedeni, devletlerin kitlesel göç hareketlerine karşı, geçici koruma kavramını kendi amaçlarına hizmet edecek şekilde esnek bir şekilde yorumlayarak, bu tür bir yükten olabildiğince korunmak istemeleridir³.

¹ Alice Edwards, 'Temporary Protection, Derogation and the 1951 Refugee Convention' (2012) 13 *Melbourne Journal of International Law* 596.; Meltem İneli Çiğer, 'Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine' (2016) 2(3) *Göç Araştırmaları Dergisi* 64.

² 'UNHCR Roundtable on Temporary Protection' (2012) 25(1) *International Journal of Refugee Law* 178 (UNHCR Roundtable), aktaran Adnan Tarık Doğan, *Geçici Koruma Statüsü Altındaki Sığınmacıların Terör Bağlantısı Sebebiyle Sınır Dışı Edilmesi* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2023) 9.

³ Ahmet Apan, 'Kitlesel Akın Yönetiminde Siyasal Gerçekçilik Aracı Olarak Geçici Koruma: AB ve Türkiye Örnekleri' (2022) 55(1) *Amme İdaresi Dergisi* 3.

Geçici koruma kavramı, uluslararası hukukun kitlesel göçlere karşı yetersiz kaldığı durumlar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Kitlesel göç olayları, mülteci statüsünün tanımlanması ve bu statüye ilişkin uygulamaların gerektirdiği süreçler bakımından çeşitli sorunları gündeme getirmiştir. Zira büyük ölçekli göç hareketlerinde, çok sayıda kişinin aynı anda ülkeye giriş yapması, her bir başvuruya ayrı ayrı değerlendirme yapmayı ve mülteciliğe dair prosedürleri işletmeyi fiilen imkânsız hale getirmektedir⁴. Bu durum, mevcut uluslararası koruma sisteminin hem zaman hem de kaynak açısından yetersiz kalmasına yol açmakta, bu da geçici koruma gibi alternatif düzenlemelerin devreye girmesine neden olmaktadır. Geçici koruma, başvuruların bir bütün olarak ele alınabilmesini, bireysel değerlendirmelere geçilmeden önce acil ihtiyaçların karşılanmasını sağlayarak bu sorunun üstesinden gelmeyi amaçlamaktadır.

Bu bağlamda, geçici koruma, kitlesel göç hareketlerine yanıt olarak geliştirilmiş ve uluslararası hukukun eksikliklerini gidermek amacıyla ortaya çıkan bir statü düzenlemesidir. Nitekim, öğretide geçici korumanın doğası gereği bir uluslararası koruma türü olmadığı, kitlesel halde sınırlarımıza gelen kişilere acil koruma sağlamak ve bu kişileri mümkün olan en kısa sürede güvenli bir ortama ulaştırmak amacıyla geliştirilmiş ve bu kişilerin ancak uluslararası korumayla sağlanabilecek olan ihtiyaçlarını, bireysel olarak değil, grup olarak ele alan bir koruma türü olduğu kabul edilmektedir⁵. Uluslararası öğretide, geçici korumanın mülteci statüsünün yerine geçen bir düzenleme olmadığı, aksine mülteci statüsünün bazı eksikliklerini tamamlayan bir mekanizma olarak görüldüğü kabul edilmektedir⁶.

İç hukukumuzda 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği ile diğer düzenlemeler çerçevesinde uygulanan geçici koruma, ilk kez 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)⁷ ile kanuni bir çerçeve kazanmıştır⁸. Ayrıca, geçici koruma sahibi kişilerin kanunda belirtilen uluslararası koruma statülerinden

⁴ Aydoğan Asar, *Yabancılar Hukuku* (7. baskı, Seçkin Yayıncılık, 2021) 283.

⁵ Aysel Çelikel ve Günseli Gelgel (Öztekin), *Yabancılar Hukuku* (27. baskı, Beta Yayınları, 2022) 27.; Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (Beta Yayınları, 2007) 164.; Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku* (Seçkin Yayıncılık, 2019) 305–306.; Sema Çörtoğlu Koca ve Candan Kavşat, ‘Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Koruma Kararının Kapsamı, Alınması ve Sona Ermesi’ (2015) 1(1) *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 331.; Neşe Baran Çelik, ‘Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri’ (2015) 6(3) *İNÜHFD* 78.

⁶ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements* (2014) 1, 3 <http://www.unhcr.org/5304b71c9.pdf> erişim tarihi 28 Ekim 2017, aktaran Ayşe Yasemin Aydoğmuş, ‘Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınır Dışı Edilmesi’ (2017) 37(2) *Public and Private International Law Bulletin* 143.

⁷ 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 4 Nisan 2013 tarihli ve 28615 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁸ 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği’nde “geçici koruma”dan söz edilmemekle beraber, Yönetmeliğin 8-26 maddelerinde sınırlarımıza “toplucu” gelen yabancılara sağlanacak koruma düzenlenmiştir.

herhangi birini doğrudan elde etmediği kabul edilmektedir⁹. Zira, geçici koruma uluslararası koruma türlerinin aksine, kitlesel göç akınlarında belirli bir süre ile sınırlı acil koruma sağlarken, uluslararası koruma türleri ise, bireysel şekilde belirli bir süre ile sınırlı olmayan acil koruma sağlar¹⁰.

Geçici korumadan faydalanabilecek olan yabancıların Türkiye'ye geçici kabulü, bu kişilerin hak ve yükümlülükleri ile korumanın sona ermesine dair detaylı düzenlemeler ise, 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği ile yapılmıştır¹¹. Geçici koruma ve kitlesel akın kavramları, Yönetmeliğin 3'üncü maddesinde tanımlanmıştır. Mezkûr Yönetmeliğin (j) bendinde kitlesel akın tanımlanırken, aynı ülke veya coğrafi bölgeden kısa bir zaman diliminde yüksek sayılarda gerçekleşen göç hareketlerini ifade edeceği ve bu durumun, bireysel uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin uygulanmasını pratikte imkânsız hale getireceği üzerinde durulmuştur. Geçici koruma ise, ülkesinden ayrılmak zorunda bırakılan, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen ve acil geçici koruma arayışında olan; kitlesel olarak ya da bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızdan geçen, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilemeyen yabancılara sağlanan bir koruma türü olarak Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 3'üncü maddesinin (f) bendinde tanımlanmıştır.

YUKK'un 91'inci maddesinde yer alan geçici koruma tanımı, Yönetmelikteki tanımla büyük ölçüde paralel olmakla birlikte, Yönetmelikteki tanıma '*uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilemeyen yabancılar*' ifadesi eklenmiştir. YUKK'un 91'inci maddesi uyarınca yabancı kimselerin geçici korumadan faydalanabilmek için dört şartı sağlaması gerekir. Buna göre; öncelikle ülkesinden ayrılmaya zorlanmış olması ve ayrıldığı ülkeye geri dönememesi gerekmektedir. Yine, kişinin Türkiye'ye ya benzer durumdaki kişilerle birlikte toplu olarak ya da kitlesel bir olay nedeniyle bireysel olarak gelmesi gerekmektedir. Burada yasama organı, insanların sınırlarımıza geliş şekline değil, gerekçesine odaklanmış ve kitlesel olaylar nedeniyle sınırlarımıza gelen kitleleri ve bireyleri aynı statüye tabi tutmayı uygun görmüştür¹².

B. Geçici Koruma ve Uluslararası Koruma Statüleri Arasındaki Temel Farklar

Uluslararası koruma, zulüm, savaş veya insan hakları ihlalleri gibi sebeplerle kendi ülkelerinden kaçmak zorunda kalan bireylere yönelik olarak devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan hukuki bir statüdür. Bu koruma genellikle mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma olmak üzere üç temel kategoriye

⁹ Hacı Can ve Ekin Tuna, *Yabancılar Hukuku* (1. baskı, Adalet Yayınları, 2022) 193.

¹⁰ Muhammed Zakir Camuzcu, *Türkiye'de Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Kararlarına Karşı Başvuru Yolları* (Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2023) 38.

¹¹ Geçici Koruma Yönetmeliği, *Resmî Gazete*, 22 Ekim 2014, Sayı: 29153, md. 61.

¹² Ekşi (n 5) 167.

ayrılır: Geçici koruma ise daha önce detaylı olarak ifade ettiğimiz üzere, bireysel sığınma başvurularının değerlendirilmesinin fiilen mümkün olmadığı kitlesel göç durumlarında uygulanan bir acil koruma mekanizmasıdır. Devletler, geçici koruma altındaki kişilere belirli haklar tanır ancak bu statü, bireysel uluslararası koruma başvurusu yerine geçmez.

Geçici koruma statüsünün belirli bir süreyle sınırlı olduğu dikkate alındığında, bu sürenin sonunda bireylerin geçici statülerinin sonlandırılması ve uygun bireysel uluslararası koruma statülerine erişimlerinin sağlanması beklenmektedir. Nitekim, geçici koruma kapsamında sunulan hizmetler, geri göndermeme ilkesi dışında, çoğunlukla temel insani yardımla sınırlı olup, ek koruma mekanizmalarıyla sağlanan hak ve güvencelerden daha dar bir çerçevede kalabilmektedir. Bu doğrultuda, geçici koruma statüsü, yalnızca temel insani ihtiyaçların karşılanmasına yönelik¹³ geçici bir hukuki düzenleme niteliği taşımaktadır. Geçici korumanın süresi bu şekilde sınırlandırılarak fiilen (*de facto*) mülteci statüsünde olan kişilerin haklarının geçici koruma statüsü adı altında tamamen veya kısmen yok edilmesinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Hukukumuzda mülteci statüsü, kişilere devlette yasal ikamet hakkı tanıyan bir statüyken, geçici koruma statüsü, süreli ve kriz dönemlerine yönelik geri dönüş hedefli ara bir statüdür. Bu sebeple geçici korumanın kişiler açısından daha dezavantajlı olduğu söylenilebilir¹⁴.

Bu bağlamda, YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nin açık hükümleri, geçici korumanın uluslararası koruma türlerinden biri olmadığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Geçici korumanın hukuki niteliği ve kapsamı, mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statülerinden farklı olarak düzenlenmiş olup, bu statüye sahip kişilerin uluslararası koruma statüsü sahipleri ile aynı hukuki çerçevede değerlendirilmesi mümkün değildir. Özellikle, sınır dışı etme gibi bireylerin temel hak ve özgürlüklerini doğrudan ilgilendiren bir konuda, geçici koruma statüsü sahiplerine yönelik kıyas yoluyla bir hüküm oluşturulması, hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri açısından sakıncalı olacaktır.

Uluslararası hukuk bağlamında geri göndermeme ilkesi (*non-refoulement*), her ne kadar temel bir insan hakkı olarak korunuyor olsa da, geçici koruma altındaki bireylerin hukuki statüsü ile doğrudan uluslararası koruma altında bulunan bireylerin statüsü arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Geçici koruma mekanizmasının niteliği gereği, bu kişilerin mülteci veya ikincil koruma statüsü sahipleriyle aynı yasal güvencelerden faydalandığını varsaymak doğru olmayacaktır. Hukuk sisteminde kıyas yöntemi, belirsizliğin giderilmesi amacıyla başvuru bir araç

¹³ Sussan M Akram ve Terry Rempel, 'Temporary Protection as an Instrument for Implementing the Right of Return for Palestinian Refugees' (2004) 22 *Boston University International Law Journal* 12.; Alice Edwards, 'Temporary Protection, Derogation and the 1951 Refugee Convention' (2012) 13 *Melbourne Journal of International Law* 8, aktaran Meltem Ece Oba, *Türk Hukukunda Geçici Koruma Rejimi* (Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018) 28.

¹⁴ Oba (n12) 32.

olmakla birlikte, bireylerin temel hak ve özgürlükleri ile doğrudan ilgili konularda, kanun koyucunun açık bir düzenleme yapmaksızın kıyas yoluyla hüküm üretilmesi Anayasal ilkelerle bağdaşmamaktadır.

Sonuç olarak, geçici koruma statüsüne sahip kişilerin hukuki belirsizlik yaratacak şekilde kıyas yoluyla uluslararası koruma statüsü sahipleriyle aynı kapsamda değerlendirilmesi hukuki güvenlik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Bu nedenle, geçici koruma altındaki bireylerin sınır dışı edilme süreçleri de dâhil olmak üzere, statülerine ilişkin düzenlemelerin açık ve net bir biçimde yasalarla belirlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, kıyas yoluyla yapılacak hukuki yorumlar uygulama birliğini zedeleyebilir ve bireylerin hukuki güvencelerinin belirsizleşmesine yol açabilir.

C. Geçici Koruma Statüsünün Sürekliliği ve Hukuki Sınırlamaları

Geçici koruma kapsamında değerlendirilen yabancılara örnek olarak, Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar, silahlı çatışmalar ve savaş ortamı nedeniyle 2011 yılından itibaren kitlesel olarak Türkiye’ye gelen Suriyeliler gösterilebilir. Ancak, geçen yıllar içinde bu kişilerin bir kısmının bayram ziyareti ya da farklı nedenlerle ülkelerine gidip geri dönebildiği gözlemlenmiştir¹⁵. Bu durum, geçici koruma statüsünün temel unsurlarından biri olan ‘menşe ülkeye geri dönememe’ koşulunu tartışmalı hâle getirmektedir. Dolayısıyla, savaş veya zulüm nedeniyle geri dönmeleri mümkün olmayan bireylere tanınan geçici koruma statüsünün, ülkesine serbestçe gidebilen ve geri dönebilen kişiler açısından uygulanmaya devam etmesinin, hem bu statünün amacına hem de yürürlükteki hukuki düzenlemelere aykırı olabileceği değerlendirilmektedir¹⁶.

II. GERİ GÖNDERME YASAĞI(NON-REFOULEMENT)

A. Geri Göndermeme İlkesi (*non-refoulement*) Tanımı ve Uluslararası Hukuki Zemini

Geri göndermeme ilkesi uluslararası hukukun temel insan hakları prensiplerinden biri olup, herhangi bir bireyin hayatı, özgürlüğü veya güvenliği açısından ciddi riskler taşıyan bir ülkeye zorla geri gönderilmesini veya sınır dışı edilmesini yasaklayan bir ilkedir¹⁷. Bu ilke, özellikle işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muameleye maruz kalma tehlikesi bulunan bireyler için mutlak bir koruma sağlamayı amaçlamaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi başta olmak üzere, uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve mahkeme içtihatları kapsamında ele alınan bu ilke,

¹⁵ <https://multeciler.org.tr/suriyeliler-bayramda-ulkelerine-gidebiliyorsa-neden-geri-donuyorlar/>
<https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/-suriyeliler-bayram-icin-ulkelerine-gidiyor/0> Erişim tarihi: 01/04/2025

¹⁶ Vahit Doğan, *Türk Yabancılar Hukuku* (5. baskı, Savaş Yayınevi, 2020) 6–8.

¹⁷ Berna Gündüz, ‘Non-Refoulement Principle in the 1951 Refugee Convention and Human Rights Law’ (2014) 10 *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD) ASSAM International Refugee Journal* 14 <https://dergipark.org.tr> erişim tarihi 21 Ocak 2024.

devletlerin sığınmacıları veya mültecileri zulme uğrama ihtimali olan ülkelere iade etmesini hukuken engellemektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesinde mülteci statüsü, 1951 öncesi Avrupa’da meydana gelmiş olaylar nedeniyle ülkesini terk etmiş kimseler şeklinde “yer” ve “zaman” kısıtlamasına tabi tutulmuşsa da, bu kısıtlama Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek Protokol (1967 Protokolü ya da New York Protokolü) ile kaldırılmıştır¹⁸.

Geri göndermeme ilkesi, uluslararası hukukun temel koruma mekanizmalarından biri hâline gelmiş ve 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin ardından birçok uluslararası sözleşmede doğrudan veya dolaylı olarak yer almıştır. AİHS kapsamında geri göndermeme ilkesine açık bir şekilde atıfta bulunulmamış olsa da, Sözleşme’nin 3’üncü maddesinde düzenlenen işkence ve insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele yasağı ile sıkı bir bağlantısı bulunmaktadır. Bu nedenle, sınır dışı etme işlemlerinin geri göndermeme ilkesine uygun olup olmadığının değerlendirilmesinde AİHS’nin 3. maddesi temel bir hukuki referans olarak kullanılmaktadır. Doktrinde, bu maddenin geri göndermeme ilkesinin tamamlayıcı bir unsuru olduğu yönünde görüşler¹⁹ bulunmakta olup, AİHM de içtihatlarında bu ilkeyi mutlak bir koruma güvencesi olarak ele almaktadır.

Başta, salt mültecilerin korunmasına yönelik olarak geliştirilen geri göndermeme ilkesi, 1980-1990 yılları arası dönemde yaşanan Yugoslavya iç savaşıyla yaygınlaşan ve 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasıyla tetiklenen kitlesel göç hareketleri üzerine ortaya çıkan geçici koruma statüsü²⁰ altında bulunan sığınmacıları, keza sınırda veya ülke içinde bulunan ve iltica başvurusu yapan yabancıları²¹ kapsayan bir ilkeye evrilmiştir. İlke, günümüzde uluslararası insan hakları hukukunda dinamik bir yapıya sahip olup, sürekli gelişen ve yenilenen bir norm olarak varlığını sürdürmektedir²². İlkenin ilerleyen

¹⁸ Diğer yandan belirtilmelidir ki, 29 Ağustos 1961 tarihinde Cenevre Sözleşmesi’ni onaylayan Türkiye bu konudaki deklarasyonunu açıklarken sözleşmenin kapsamını “Avrupa’da meydana gelen olay nedeniyle” şeklinde anladığını ifade ederek, sözleşmeyi “coğrafi sınırlama” ile kabul ettiğini bildirmiştir. Türkiye, sözleşmenin kapsamını genişleten 1967 Protokolü’ne 1968 yılında katılmakla birlikte, deklarasyonda belirttiği coğrafi sınırlamayı günümüze kadar muhafaza etmiştir. Gündüz (n14) 18-19.

¹⁹ Haluk Kabaalioglu ve Nuray Ekşi, ‘Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi’ (2004) 1–2 *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Sevin Toluner’e Armağan 503, 512.; Sedat Sirmen, ‘Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar’ (2009) 67(3) *Ankara Barosu Dergisi* 31, 36.

²⁰ Doğan (n1) 6-8.

²¹ Guy S Goodwin-Gill ve Jane McAdam, *The Refugee in International Law* (3rd edn, Oxford University Press, 2007) 208, aktaran Makbule Koçak, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011) 37.

²² Vahit Mert Körpe ‘Avrupa İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Tıbbi Geri Göndermeme İlkesi’ (2024) 14(2) *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 456-485, 422.

süreçte tüm yabancıları kapsayan uluslararası teamül²³ ²⁴ haline geldiği, hatta bir hukuk ilkesi prensibi yani *jus cogens* ilke olarak hukuk aleminde varlığını sürdürerek devletler düzeyinde bağlayıcı olduğu dahi ileri sürülmüştür²⁵.

Geri göndermeme ilkesiyle önlenmek istenen sonuç bizzatıhi sınır dışı etme veya geri gönderme işlemi olmayıp, bu işlemin tesis edilmesi halinde gerçekleşmesi olumsuz sonuçlardır²⁶. Nitekim, AİHM'nin bu konudaki yaklaşımına göre, sınır dışı edilecek bir yabancıyı gönderileceği ülkede, AİHS'nin 3'üncü maddesinin ihlaline yol açabilecek bir muameleye maruz kalma riski, basit bir olasılıktan ziyade somut bir tehlike teşkil ediyorsa, bu durumda sınır dışı işleminin uygulanması, söz konusu maddenin ihlaline neden olacaktır²⁷. Bu sebeple söz konusu değerlendirme, bu eylemlerin gerçekleşmesinden bağımsız, kişinin böyle bir muameleye maruz kalma tehdidi ile ilişkilidir²⁸.

Bu bağlamda, AİHM'nin Türkiye hakkında verdiği bir kararında, İran vatandaşı Hoda Jabari tarafından, İran'da zina suçunu işlediği ve bu suçun taşınarak ölüm cezası ile cezalandırıldığı iddia edilmiştir. Mahkeme, İran'da zina suçuna yönelik recm cezasının yasal mevzuatta hâlâ yer aldığını ve yetkililer tarafından uygulanabileceğini dikkate alarak, Jabari'nin insan onuruyla bağdaşmayan bir muameleye maruz kalma riski taşıdığı sonucuna varmıştır. Bu değerlendirme doğrultusunda, Mahkeme, ilgili ülkeye iadenin AİHS'nin 3'üncü maddesi kapsamında işkence ve kötü muamele yasağının ihlali anlamına geleceğini tespit etmiştir²⁹.

²³ Uluslararası teamül, hukuk tarafından kabul edilmiş genel bir uygulamanın göstergesi olarak uluslararası hukukun kaynaklarından birini teşkil eder. Uluslararası hukukta teamül hukuku kuralları hukuki bağlayıcılığı haiz kurallardır. bkzn. Neva Övünç Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi* (Seçkin Yayıncılık, 2015) 63.

²⁴ Çiçekli (n 5) 61; Ekşi (n 5) 139, 140.

²⁵ Jane Allain, 'The Jus Cogens Nature of Non-Refoulement' (2001) 13(4) *International Journal of Refugee Law* 538, aktaran Döndü Kuşçu, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri* (1. baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017) 13.; Guy S Goodwin-Gill ve Jane McAdam, *The Refugee in International Law* 345.; Alice Farmer, 'Non-Refoulement and Jus Cogens: Limiting Anti-Terror Measures That Threaten Refugee Protection' (23/1) *Georgetown Immigration Law Journal* 23., Öztürk (n 19) 119–120.

²⁶ Turgut Tarhanlı, *Mülteciler, İnsan Hakları ve Yargı*, Türkiye'de Mülteci ve Sığınmacılar ile İlgili Meselelerde Yargının Rolü ve Mültecilerin İnsan Hakları Paneli Konuşma Metinleri (9 Aralık 1998, Ankara) 19.

²⁷ Çiçekli (n 5) 233; bu yönde AİHM kararları için bkz. Cruz Varas ve Diğerleri /İsveç, B. No:15576/89, K.T.20/3/1991, Chahal /Birleşik Krallık , B.No:22414/93, K.T.15/11/1996, Jabari/Türkiye, B.No :40035/98, K.T.11/7/2000, Mamatkulov ve Askarov/ Türkiye , B No: 46827/99, K.T. 4/2/2005.

²⁸ Manfred Nowak, 'Obligations of States to Prevent and Prohibit Torture in an Extraterritorial Perspective' *Universal Human Rights and Extraterritorial Obligations*, Mark Gibney, Sigrun Skogly (Eds.) (University of Pennsylvania Press 2010) 19. Aktaran Ceren Karagözoğlu 'Non-Refoulement İlkesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Uygulanması' (2023) 43(1) *Public and Private International Law Bulletin* 313-351.

²⁹ AİHM, Jabari /Türkiye, B.No:40035/98, K.T.:11/07/2000, karar hakkında detaylı bilgi için bkz.: Levent Korkut, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınır Dışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği' (2008) 66(4) *Ankara Barosu Dergisi* 26.;

Geri gönderme yasağının uygulanması açısından belirleyici bir rol oynayan ve bir kimsenin geri gönderileceği ülkede kötü muameleye maruz kalabileceğine dair gerçek bir riskin bulunduğu ülkeye geri gönderilmemesi gerektiğine ilişkin verilen AİHM'nin ilk ihlal kararı *Soering v. Birleşik Krallık*³⁰ kararıdır. AİHM, bahse konu kararında hangi hallerde geri göndermenin kabul edilebilir olduğunu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ruhu açısından değerlendirerek ortaya koymuştur³¹. AİHS'nin 15'inci maddesi ile birlikte ele alındığında, Sözleşme'nin 3'üncü maddesinde düzenlenen işkence yasağının, savaş ya da olağanüstü hâller gibi istisnai durumlar da dâhil olmak üzere hiçbir şekilde esnetilemeyecek mutlak bir hak olduğu görülmektedir. Bu düzenleme, Avrupa Konseyi'ne üye demokratik toplumların temel değerlerinden biri olarak kabul edilmekte ve hiçbir koşulda ihlal edilemeyecek bir koruma mekanizması sunmaktadır.

Bu bağlamda, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33'üncü maddesinin 2'nci fıkrasında geri gönderme yasağının istisnası düzenlenmişse de³², AİHS'nin 3'üncü maddesinin sağladığı güvencenin bir istisnası bulunmamaktadır. Buna ilave olarak, AİHS'nin 3'üncü maddesi, Cenevre Sözleşmesi'nin aksine mülteci veya sığınmacı ayrımı yapılmaksızın tüm yabancılar bakımından bir güvence sağlamakta ve AİHS kapsamında taraf devletleri bağlayıcı kararlar vermeye yetkili kılınan³³ etkin bir yargısal mekanizma öngörülmektedir. Bu sebeplerle, geri göndermeme ilkesinin güvence altına alınması konusunda, AİHS'nin Cenevre Sözleşmesi'ne kıyasen daha işlevsel bir koruma sağladığı dile getirilmektedir^{34 35}. Gerçekten AİHM, *Saadi v. İtalya* kara-

Aslı Bayata Canyaş, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararı Çerçevesinde İrdenilmesi' (2015) 5(1) *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 82 <https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/jabari--tuerkiye.pdf> erişim tarihi 22 Ocak 2024.

³⁰ *AİHM*, *Soering/ The United Kingdom*, B.No: 14038/88, K.T. 07/06/1989

³¹ İbrahim Numan Erdoğan, *Türk Hukukunda Sınır Dışı Etme Kararlarına Karşı Yargı Yolu* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2023) 23–24.; İlknur Güngördü, *Cenevre Sözleşmesi (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme) ve AİHS Kapsamında Geri Göndermeme İlkesi* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, t.y.) 113.; Balay Sütüoğlu, *Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi* (1. baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2021) 66.

³² Söz konusu madde metni şöyledir: “*Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, iş bu hükümden yararlanmayı talep edemez.*”

³³ 1/1/1998 tarihinde yürürlüğe giren AİHS'e Ek 11 Nolu Protokol ile AİHS'in ilk halinde yer verilen hem idari hem de yargısal yetkiye sahip Komisyon ve Divan'dan oluşan ikili denetim sistemi ortadan kaldırılmıştır. Bunun yerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi adıyla bu iki organın görevlerini tek başına yerine getirecek tamamen yargısal ve daimi nitelikte bir denetim organı kurulmuştur. Ayrıca anılan Protokol ile Sözleşme'nin tarafı olan devletlere Divan'ın yargı yetkisini tanınması konusunda tanınan seçim hakkı da kaldırılarak AİHM'in yargı yetkisinin zorunlu olarak tanınması prensibi benimsenmiştir. Bu konuda bkz. Hacı Ali Açıkgül, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler' (2021) 12(48) *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 131–133.

³⁴ Canyaş (n 24) 24.

³⁵ Gerçekten, *AİHM*, *Saadi/ İtalya* kararında, Tunus vatandaşı olan ve İtalya'da oturma izni alan başvuru uluslararası terörizm şüphesiyle yakalanıp tutuklanmıştır.

rında, devletlerin vatandaşlarını terörist şiddetten koruma karşısında karşılaştıkları zorlukları yadsımadığını belirtmekle birlikte, bir kişinin kötü muameleye maruz kalma riski ile bu kişinin sınır dışı edilmemesi durumunda toplum için oluşturacağı tehlikeyi dengelemenin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Buradan hareketle, AİHM, uluslararası terörizm suçlamasıyla yargılanan başvurucunun, Uluslararası Af Örgütünün raporlarıyla ortaya konulduğu üzere terörizmle suçlanan insanların sistematik olarak işkence ve kötü muamele gördüğü bir ülke olan Tunus’a gönderilmesi halinde 3’üncü maddeye aykırı bir uygulamaya maruz kalacağı yönünde gerçek bir risk olduğunu kabul etmiştir. Sonuç olarak, başvurucunun Tunus’a gönderilmesi kararının uygulanmasının ihlal oluşturacağı değerlendirilmiştir³⁶.

B. İlkenin Ulusal Hukuki Zemini

AİHM kararlarında esas alınan geri göndermeme ilkesinin iç hukukumuzda yansımaları ise genel bir ilke³⁷ olarak düzenlenen YUKK’un 4’üncü maddesinde³⁸ görmekteyiz. Yasa koyucu tarafından uluslararası teamül kuralı haline gelen ilke ile paralel nitelikte bir düzenlemeye yer verilerek ilke iç hukukta yasal bir zemine³⁹ kavuşmuştur. Yine, ilkenin “sınır dışı etme kararı alınmayacaklar” başlığını taşıyan 55’inci maddesi⁴⁰ ile “İkincil koruma” başlığını taşıyan 63’üncü maddesinin⁴¹ (a), (b) ve (c) bendinin düzenlenmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, geri gönderme yasağı ilkesine yönelik olarak YUKK’ta yer verilen üç maddede de yer alan ifadeler arasında bazı terimsel farklılıklar mevcuttur.

Öncelikle temel düzenleme olarak ifade edebileceğimiz YUKK 4’üncü maddesinde “...hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı muameleye tâbi tutulacağı veya ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemeyeceği...” ifadesi yer almaktadır. Maddenin düzenlenme şekline

³⁶ AİHM, Saadi v. İtalya, B No:37201/06, K.T. 28/2/2008.

³⁷ Nuray Ekşi, ‘Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Danıştay Kararları’ (2007) 6(1) *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 99, 116–118.

³⁸ YUKK “Geri gönderme yasağı” başlıklı 4. maddesi uyarınca, “Kanun kapsamındaki hiç kimsenin, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tâbi tutulacağı veya ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemeyeceği” belirtilmektedir.

³⁹ Camuzcu, (n 9) 76-77.

⁴⁰ “Sınır dışı etme kararı alınmayacaklar” madde 55 –:(1) 54 üncü madde kapsamında olsalar dahi, aşağıdaki yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınmaz: a) Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar...

⁴¹ “İkincil koruma” başlıklı madde 63: (1) Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.

göre uluslararası literatürde benimsenen “gerçek risk” varlığını gösteren bir olasılığı yeterli gören yaklaşımdan farklı olarak, “*tâbi tutulmak*” ifadesiyle daha ileri bir düzeyde bir tespit arandığı ve daha katı bir tutum sergilendiği görülmektedir.

Yine, YUKK’un 63’üncü maddesinin (a) bendinde; ölüm cezasına “*mahkum olacak*” veya “*infaz edilecek*”, (b) bendinde ise işkencenin yanı sıra “*insanlık dışı*” ya da “*onur kırıcı*” muameleye “*maruz kalacak*”, (c) bendinde ise; şahsına yönelik “*ciddi bir tehditle*” karşılaşılabilecek olması ifadesine yer verilirken, 55’inci maddede nitelikte “*insanlık dışı*” ya da “*onur kırıcı*” ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda “*ciddi emare bulunanların*” ifadeleri kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda mevzuat irdelendiğinde 4’üncü madde ile 63’üncü maddede neredeyse kesin surette⁴² bir riskin varlığına dair emarelerin yanı sıra işkence, eziyetten öte, insanlık dışı ya da onur kırıcı hal ve durumların varlığına işaret ettiği ifade edilebilir. Bununla birlikte 55’inci 1’inci fıkrasının (a) bendinde diğer iki madde metninde kullanıldığı gibi kesin ibareler kullanılmamıştır.

Esasen, AİHM’nin göç ve iltica konularına ilişkin Türkiye aleyhine verdiği çok sayıda karar sonucunda, ülkemizin yüksek tazminat yükümlülükleriyle karşı karşıya kaldığı, bu sebeple bu tür yaptırımlardan kaçınmak ve uluslararası alanda saygınlığını korumak amacıyla yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğundan⁴³ bahisle yasal düzenleme yapıldığı gözetildiğinde, geri gönderme yasağının risk düzeyine ilişkin değerlendirmelerde AİHM içtihatları ile uyumlu bir yaklaşımın benimsenmesi, özellikle her üç madde kapsamında “*ciddi emarelerin varlığını*” yeterli kabul eden bir anlayışın tercih edilmesi, daha tutarlı ve anlamlı bir yaklaşımı temsil edecektir⁴⁴.

Bununla birlikte, yürürlükteki Kanun, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nden farklı olarak, temel hükmün istisnai durumlarını açıkça düzenlememektedir. Nitekim, Cenevre Sözleşmesi’nin 33’üncü maddesinin 2’nci fıkrasında⁴⁵ yer alan ve Kanun taslağında da öngörülen “ülke güvenliği” gibi istisnalar, nihai düzenlemede yer almamıştır.

C. Geri Gönderme Yasağı ve İspat Külfeti

Uluslararası hukukun temel ilkeleri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin yerleşik içtihatları, bu tür durumlarda ispat yükünün yalnızca bireye yüklenmesini orantısız ve adil olmayan bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte,

⁴² Bayata Canyaş (n 24) 76-77.

⁴³ bkz. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları : <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf> s.83. (Erişim tarihi: 27.01.2024).

⁴⁴ Bayata (n 24) 83; Elçin Aktan, *Türk Yabancılar Hukuku ve AİHM İçtihadı Doğrultusunda Geri Gönderme Yasağı* (Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019) 85–87.

⁴⁵ 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi 33’üncü madde 2’inci fıkrası: “*Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.*”

söz konusu değerlendirmenin bireysel bir nitelik taşıması, ispat yükünün başvuru-
cuya ait olmasını gerekli kılmaktadır⁴⁶. Yine de başvuru koşulları çerçevesinde delil
sunmanın zorluğu göz önünde bulundurularak, belge sunulmasına ilişkin katı bir
zorunluluk getirilmemektedir⁴⁷. Bunun yerine, bireyin sunduğu bilgiler ve mevcut
durum güçlü emareler barındırıyorsa, yetkili makamların iddiaları daha detaylı in-
celeme ve olası riskleri değerlendirme sorumluluğunu üstlenmesi gerekmektedir.

Ancak, YUKK Uygulama Yönetmeliği'nin 4'üncü maddesi, kişinin gönderildiği
ülkede kötü muameleye maruz kalma riski taşıyıp taşımadığının valilik tarafından
re'sen araştırılarak tespit edilmesini öngörmektedir. YUKK'un 55'inci maddesi
kapsamında kötü muameleye maruz kalma riski açısından ispat yükünün idareye
yükletilmesinin, hem yargı kararları hem de Kanun'un genel çerçevesiyle çeliştiği
ifade edilmelidir⁴⁸.

Nitekim, AYM'nin 2017 yılında verdiği F.R. başvurusuna⁴⁹ ilişkin kararda da
bu durum açıkça görülmektedir. Bu kararda, yaşam hakkı ve kötü muamele ya-
sağının ihlal edilme ihtimaline yönelik iddiaların incelenmesi açısından AİHM
içtihatları analiz edilmiş, kapsamlı yorumlamalar yapılmış ve ihlal olup olmadığının
değerlendirilmesine yönelik sistematik bir yaklaşım geliştirilmiştir. AYM, anılan
kararda AİHM'nin, Sözleşme'nin 2'nci maddesi (yaşam hakkı) ile 3'üncü madde-
si (işkence ve kötü muamele yasağı) kapsamındaki ihlallerin genellikle birbiriyle
bağlantılı olduğu durumlarda, kötü muamelenin kesin olarak yasaklanması pren-
sibini esas aldığını vurgulamaktadır. Ancak, yaşam hakkını doğrudan ilgilendiren
ve örneğin geri gönderilen ülkede idam cezası uygulanma riski gibi durumlar söz
konusu olduğunda, bu bağlantının ötesinde bir değerlendirme yapılması gerekti-
ği belirtilmiştir. Mahkeme ayrıca, kötü muamele riski taşıyan bir ülkeye sınır dışı
etmeme yükümlülüğünün kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından risk oluş-
turan kişiler için de geçerli olduğunu ve bu yükümlülüğe uluslararası terörizm gibi
durumlarda dahi istisna getirilemeyeceğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu
çerçevede, geri gönderilecek ülkede kötü muamele riski bulunduğu dair ciddi
nedenlerin varlığı halinde, bu iddiaların detaylı ve etkili bir şekilde incelenmesi
gerektiği ifade edilmiştir. AİHM'nin yerleşik içtihadına göre, Sözleşme'nin 3'üncü
maddesinin ihlaline karar verilebilmesi için kötü muamele iddialarının yalnızca bir
olasılık olmaktan çıkıp, gerçek bir risk seviyesine ulaşması gerekmektedir. Mahkeme,
bu riskin ciddiyetinin değerlendirilebilmesi için geri gönderilecek ülkenin mevcut
koşullarının taraf devlet tarafından re'sen araştırılması gerektiğini, bu araştırmada
bağımsız insan hakları örgütleri ve hükümetler tarafından hazırlanan güvenilir ülke
raporlarından yararlanılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, başvuruöcuların özel ve ki-

⁴⁶ Nuray Ekşi, Mahkeme Kararları Işığında Suçluların İltica Sistemi Dışında Bırakılması (Beta 2017)
2. 46-7; Ayrıca AİHM, 59166/12, 23.08.2016, J.K. ve Diğerleri / İsveç, para. 92.

⁴⁷ Karagözoğlu (n 28) Ayrıca AİHM, 59166/12, 23 Ağustos 2016, J.K. ve Diğerleri / İsveç, para 92.

⁴⁸ Aktan (n 39) 92.

⁴⁹ AYM, F.R. Başvurusu, B.N. 2016/4405, K.T. 15/2/2017.

şisel durumlarına ilişkin iddialarını detaylı bir şekilde açıklama ve mümkünse bu iddiaları destekleyecek belgeleri sunma yükümlülüğü bulunduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda, başvuru sahiplerinin kişisel durumlarına ilişkin iddialarını kanıtlamakla yükümlü oldukları, ancak bu yükümlülüğün makul bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiği de vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, AYM, AİHM'nin bu kriterlerini analiz ederek yargılama sırasında esas alınması gereken unsurları sistematik bir şekilde belirlemiştir. Bu karar, hem uluslararası hukukta belirlenen standartların Türkiye'nin yargı uygulamalarına entegrasyonu hem de bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması açısından önemli bir yol haritası sunmaktadır⁵⁰.

III. GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ YABANCILARIN SINIR DIŞI EDİLMESİ VE GERİ GÖNDERİLMEME İLKESİ KAPSAMINDA HUKUKİ DEĞERLENDİRME

A. Geçici Koruma Statüsü Tabi Yabancıların Sınır Dışı İşlemlerine İlişkin Hukuki Boşluk

Sınır dışı işlemi ile geçici koruma arasındaki ilişki, hukuki rejimleri ve uygulama koşulları açısından önemli bir denge gerektirmektedir. Geçici koruma statüsü, kitlesel göç hareketleri nedeniyle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan bireylere toplu olarak sağlanan ve geri göndermeme ilkesine dayanan bir hukuki statüdür.

YUKK ile Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, geçici koruma statüsüne sahip bireylerin sınır dışı edilmelerine ilişkin özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Aynı şekilde, geçici koruma statüsünün sona ermesi durumunda uygulanacak sınır dışı işlemlerine dair herhangi bir yasal çerçeve de bulunmamaktadır. Geçici korumanın esaslarını düzenleyen YUKK'un 91'inci maddesinde de, bu statüye sahip kişilerin sınır dışı edilmelerine yönelik bir hükme yer verilmemiştir.

Bu bağlamda, hem YUKK'ta hem de Geçici Koruma Yönetmeliği'nde sınır dışı etme işlemlerine dair açık bir düzenleme bulunmaması, hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri açısından önemli bir eksiklik teşkil etmektedir. Zira sınır dışı etme kararı, bireylerin yerleşme ve seyahat özgürlüğü, kişi hürriyeti ve güvenliği gibi temel insan hakları ile doğrudan bağlantılı olup, Anayasa'nın 13'üncü maddesi gereğince ancak kanunla düzenlenebilir. Bu çerçevede, geçici koruma statüsünün sona ermesiyle bireylerin hukuki statüsünün belirsiz hâle gelmesi, insan hakları hukuku açısından çeşitli sakıncalar doğurmakta ve özellikle geri gönderme yasağı (*non-refoulement*) ilkesi kapsamında ciddi hukuki sorunlara yol açmaktadır⁵¹.

YUKK'un 54'üncü maddesinin 1'inci fıkrası, genel olarak yabancıların sınır dışı edilmelerini gerektiren hâlleri düzenlerken, aynı maddenin 2'nci fıkrası ise

⁵⁰ Doğan, (n 2) 74.

⁵¹ Doğan, (n.2) 64.

uluslararası koruma başvurusu sahipleri veya statü sahibi bireyler hakkında uygulanmaktadır. İkinci fıkrada belirtilen kişiler, YUKK'un 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (r) bendine⁵² göre mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü kapsamında değerlendirilen bireylerdir. Bu çerçevede, YUKK'un ilgili maddesinde geçici koruma statüsüne sahip bireylere açıkça yer verilmemesi, bu statüye tabi kişilerin hangi fıkra kapsamında değerlendirileceğine ilişkin doktrinde görüş birliği oluşmasını engellemiştir. Geçici koruma statüsünü genel anlamda bir uluslararası koruma statüsü olarak ele alan görüş dahi, bu kişilere yönelik sınır dışı etme işlemlerine dair yönetmelikte açık bir düzenleme bulunmamasının önemli bir eksiklik olduğunu belirtmektedir⁵³. Bu durum, hukuki öngörülebilirlik ve uygulama birliği açısından belirsizlik yaratmakta, geçici koruma altındaki bireylerin statülerinin ne şekilde sona ereceği ve sınır dışı edilip edilemeyecekleri konusundaki hukuki çerçevenin netleştirilmesi gerekliliğini ifade etmektedir⁵⁴.

Bununla birlikte, doktrinde, geçici koruma statüsüne ilişkin sınır dışı düzenlemelerindeki bu eksikliğin, zamanla mahkeme içtihatları çerçevesinde giderilebileceğini öne süren görüşler de bulunmaktadır⁵⁵. Bu yaklaşım, özellikle yargı organlarının bireysel başvurular üzerinden içtihadi yorumlarla hukuki boşlukları doldurma kapasitesine dayanmaktadır. Ancak, bu tür bir gelişimin uzun vadeli olacağı ve uygulamada ortaya çıkabilecek hak ihlallerini önlemek adına kanun koyucunun bu belirsizliği doğrudan gidermesi gerektiği de doktrinde vurgulanan bir diğer husustur.

Ayrıca, doktrinde mevzuatta geçici koruma statüsü sahiplerinin yerleşme ve seyahat özgürlükleri ile kişi dokunulmazlığı gibi temel hak ve özgürlükleri doğrudan etkileyen sınır dışı işlemlerine ilişkin açık bir düzenleme bulunmaması, hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri açısından ciddi bir eksiklik olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur. Bu bağlamda, söz konusu hukuki boşluğun kıyas yoluyla doldurulmasının hem Anayasal ilkelerimize hem de uluslararası yabancılar hukukunun temel prensiplerine uygun olmadığı belirtilmektedir⁵⁶.

Buna ek olarak, yabancıların lehine yorum ilkesinin benimsenmesi gerektiğini savunan bir diğer görüş, sınır dışı etme sebeplerinin daha sınırlı bir şekilde düzenlendiği YUKK'un 54'üncü maddesinin 2'nci fıkrasının geçici koruma altındaki bireyler için uygulanması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre, geçici koruma statüsüne sahip kişiler, doğrudan sınır dışı etme işlemlerine tabi tutulmak yerine,

⁵² YUKK 3/1-(r) Uluslararası koruma: Mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü... ifade eder.”

⁵³ Nuray Ekşi, ‘Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi’ (2014) 88(6) *İstanbul Barosu Dergisi* 65–89.

⁵⁴ Ekşi, (n 47), s.83.

⁵⁵ İbrahim Kaya ve Esra Yılmaz Eren, *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri* (SETA Yayınları, 2015) 51.

⁵⁶ Aydoğmuş (n 6) 161.

mülteci ve şartlı mülteciler gibi uluslararası koruma statüsü kapsamında değerlendirilerek daha geniş hukuki güvencelerden faydalanmalıdır⁵⁷.

Kanaatimizce, geçici koruma, ülkesine geri dönme imkânı bulunmayan ve acil, geçici bir koruma arayışıyla kitlesel olarak ülkeye sığınan yabancılara yönelik geçici bir tedbir niteliğinde uygulanmaktadır. Bu bağlamda, geçici koruma statüsüne sahip bireylerin sınır dışı edilmesine ilişkin mevzuatta açık ve net bir düzenlemenin bulunmaması, yasa koyucunun bilinçli bir tercihi sonucunda oluşmuş örtülü bir düzenleme eksikliği olarak değerlendirilmelidir. Zira, geçici koruma statüsünün hukuki niteliği dikkate alındığında, kanun koyucunun bu statüyü, uluslararası koruma türlerinden farklı bir çerçevede düzenlediği açıktır. Özellikle, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri devlete uzun vadeli koruma yükümlülükleri getiren daha kapsamlı hukuki statülerdir. Bu nedenle, YUKK'un 54'üncü maddesinin 2'nci fıkrasında uluslararası koruma statüsü sahipleri için öngörülen dar kapsamlı sınır dışı sebeplerinin, geçici koruma altındaki bireyler için doğrudan uygulanması beklenemez.

Bu nedenle, özellikle sınır dışı etme gibi temel hak ve özgürlüklerle doğrudan ilgili bir konuda, geçici korumadan yararlanan kimselerin statüsünü kıyas yoluyla uluslararası korumadan yararlananlar ile aynı koşullara tabi tutmak mümkün değildir⁵⁸. Bu çerçevede, geçici koruma statüsü altında bulunan kişilerin uluslararası koruma kapsamındaki bireylerden farklı olarak daha geniş sınır dışı edilme sebeplerine tabi olduğu ve YUKK'un 54'üncü maddesinin birinci fıkrasında belirtilen tüm sınır dışı gerekçelerinin geçici koruma statüsü sahipleri için de uygulanabilir olduğu sonucuna varılmaktadır⁵⁹.

B. Geçici Koruma Statüsüne Sahip Kişilerin Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Yargı İçtihatları

Geçici koruma statüsüne sahip kişilerin sınır dışı edilmelerine yönelik yargı kararlarında yeknesak ve oturmuş bir içtihat birliği henüz tesis edilememiştir. AYM, genel olarak uluslararası koruma başvurusu sahipleri ile geçici koruma altındaki bireyleri farklı değerlendirme eğilimindedir. Yani, mülteci statüsüne sahip bireyler için sınır dışı edilme koşulları daha sıkı tutulurken, geçici koruma statüsüne sahip kişilerin daha geniş sebeplerle sınır dışı edilebileceğine dair kararlar mevcuttur.

AYM'nin 11 Kasım 2015 tarihli ve 2014/13044 başvuru numaralı kararında⁶⁰, geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilerin sınır dışı edilmesine ilişkin önemli tespitler yer almaktadır. Karara konu olayda, Suriye vatandaşı K.A. hakkında terör örgütü üyesi olduğuna dair istihbari bilgilere dayanarak YUKK'un 54'üncü maddesinin (d) bendi uyarınca "kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehdit oluşturduğu"

⁵⁷ Kuşçu (n 22) 111.

⁵⁸ Aydoğmuş (n 6) 161.

⁵⁹ Oba (n 12)131; Camuzcu (n 9) 30.

⁶⁰ AYM, B.N.2014/13044, K.T. 11/11/2015.

gerekçesiyle sınır dışı kararı verilmiştir. Başvurucu, Suriye'ye gönderilmesi hâlinde işkence, zulüm ve ölüm riskiyle karşı karşıya kalacağını ileri sürerek, Anayasa'nın 17'nci maddesi kapsamında yaşam hakkının ihlal edileceğini iddia etmiş ve AYM'ye bireysel başvuruda bulunmuştur.

AYM, kararında idarenin sınır dışı işlemini değerlendirirken başvurunun geçici koruma statüsü veya uluslararası koruma başvuru sahibi olup olmadığını araştırmadığını ve bu durumun hukuka aykırılık teşkil ettiğini belirtmiştir. Geçici koruma kapsamındaki kişilerin sınır dışı edilemeyeceğini ve bu statüye sahip bireyler bakımından geri göndermeme ilkesinin mutlak surette uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Sonuç olarak, mezkur kararda mevzuatta açık bir düzenleme bulunmasa dahi, geçici koruma altındaki kişilerin istekleri dışında Suriye'ye geri gönderilemeyeceği yönünde bir içtihat geliştirmiştir⁶¹. Bu karar, AYM'nin geçici koruma statüsüne sahip bireylerin sınır dışı edilmesine karşı koruma sağlayan bir yaklaşım benimsediğini ve geri göndermeme ilkesini bu statüye sahip kişiler için mutlak bir hak olarak yorumladığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, AYM'nin başkaca kararlarında⁶², aynı statüye sahip bireyler açısından farklı bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Özellikle, Suriyeli başvuranların sınır dışı edilmelerine ilişkin birçok kararında, bu kişilerin geçici koruma statüsünde olup olmadığına dair herhangi bir değerlendirme yapılmaksızın, sınır dışı kararlarını YUKK'un 54'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının (b) veya (d) bentleri kapsamında ele aldığı görülmektedir.

AYM geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin sınır dışı edilmesine dair kararlarında farklı yaklaşımlar benimsediğine dair başka bir örnek, Khaled Kadour başvurusudur⁶³. Bu kararda, başvurunun terör örgütleriyle bağlantılı olduğu yönündeki istihbari bilgiler doğrultusunda, kamu güvenliği açısından tehdit oluşturduğu kanaatine varılmış ve 6458 sayılı Kanun'un 54'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının (d) bendi uyarınca sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Başvurucu, Suriye'de devam eden iç savaş ve Halep'teki güvenlik riskleri nedeniyle sınır dışı edilmesi hâlinde yaşam hakkının ve işkence yasağının ihlal edileceğini ileri sürerek AYM'ye bireysel başvuruda bulunmuştur. Ancak, Mahkeme başvurunun ülkesinden ayrılmasına neden olan koşulları somut bir şekilde açıklamadığını, kişisel durumuna ilişkin özel bilgi veya belge sunmadığını değerlendirmiş ve iddialarını soyut ve genel nitelikte bulduğundan⁶⁴ başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

Bu karar, AYM'nin geçici koruma statüsü sahiplerinin sınır dışı edilmesine dair yaptığı değerlendirmelerde bireysel kanıt ve gerekçelere ne derece önem verdiğini

⁶¹ Çelikel ve Gelgel (Öztekin) (n 5) 129.

⁶² AYM M.S. Başvurusu, B.N. 2019/8096, K.T. 29/12/2021; AYM Hussein Alomar Başvurusu, B.N. 2019/2034, K.T. 06/10/2021; AYM Khaled Kadour Başvurusu, B.N. 2020/13340, K.T. 19/1/2022.

⁶³ AYM Khaled Kadour Başvurusu, B.N. 2020/13340, K.T. 19/1/2022.

⁶⁴ İbid., para. 38-39.

göstermesi bakımından dikkate değerdir. Mahkeme, başvuru sahibinin geçici koruma statüsüne sahip olup olmadığına dair herhangi bir değerlendirme yapmamış ve Suriye'nin genel güvenlik durumuna ilişkin bir analizde bulunmaksızın başvuruyu reddetmiştir. Bu durum, AYM'nin bazı kararlarında, başvuru sahiplerinin geçici koruma statülerine dair değerlendirme yapmaksızın yalnızca sınır dışı kararlarının hukuka uygunluğunu incelediğini ve bireysel koşulları göz önünde bulundurmadığını göstermektedir. Daha önce incelenen 2015 tarihli AYM kararında, geçici koruma sahiplerinin geri gönderilmeyeceği açıkça vurgulanırken, Khaled Kadour başvurusunda Mahkeme, başvuru sahibinin statüsüne veya Suriye'nin mevcut güvenlik koşullarına dair bir değerlendirme yapmaksızın sınır dışı kararını onamıştır.

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun 29/09/2022 tarihli ve 2021/47168 başvuru numaralı kararında ise, sınır dışı etme kararlarının uygulanmasına ilişkin önemli tespitler yapılmıştır. Kararda, YUKK'un 52'nci maddesi uyarınca bir yabancıya menşe ülkesine, transit bir ülkeye veya üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebileceği hükmünün, sınır dışı edilecek ülkenin belirlenmeksizin bir karar alınması şeklinde yorumlanamayacağı belirtilmiştir. Mahkeme, Kanun'un 4'üncü maddesi (geri gönderilmeme yasağı) ve 55'inci maddesi (sınır dışı edilemeyecek kişiler) kapsamında bir yabancıya sınır dışı edileceği ülkede işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı muameleye maruz kalma veya hayatının tehdit altında olma riski bulunuyorsa sınır dışı edilemeyeceğinin açıkça düzenlendiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, sınır dışı etme kararında yabancıya hangi ülkeye gönderileceğinin belirtilmemesi, ilgili yargı makamlarının bu ülkenin güvenli olup olmadığını değerlendirmesini imkânsız hâle getirmektedir.

Mahkeme, sınır dışı kararının uygulanabilmesi için yabancıya gönderilebileceği güvenli üçüncü bir ülkenin belirlenmesi gerektiğini, aksi takdirde kişinin dolaylı olarak menşe ülkesine geri gönderilme riskiyle karşı karşıya kalabileceğini ifade etmiştir. Bu gerekçelerle, sınır dışı işlemlerinin hukuki belirlilik ilkesine aykırı yürütülmesinin, yabancıya yaşam hakkı ve kötü muamele yasağının ihlali anlamına geldiğine hükmedilmiştir. Bu karar, sınır dışı işlemlerinin keyfi veya belirsiz bir şekilde uygulanamayacağını ve yargı denetiminin etkinliğini sağlamak amacıyla sınır dışı edilecek ülkenin açıkça belirlenmesi gerektiğini ortaya koyması açısından önemli bir içtihat niteliğindedir.

AYM'nin bu doğrultuda verdiği güncel kararlardan biri de 20/11/2024 tarihli ve 2023/104230 başvuru numaralı karardır⁶⁵. Söz konusu karar, geçici koruma statüsüne sahip Suriye uyruklu başvuru sahibinin, güvenli üçüncü ülke olarak değerlendirilen bir ülkeye sınır dışı edilmesine karar verilmesi nedeniyle, kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiasına dayanan bireysel başvurunun incelendiği bir davaya ilişkindir. Sınır dışı işleminde idare tarafından, yabancıya menşe ülkesine sınır dışı edilmesinde sakınca olduğu belirtilerek, güvenli üçüncü bir ülkeye (bu

⁶⁵ AYM, M.A.2023/104230, K.T. 20/11/2024, R.G Tarih ve sayı: 05/02/2025-32804.

durumda Ekvador) sınır dışı edilmesi kararı verilmiştir.

Başvurucu, Ekvador'un güvenli üçüncü ülke olarak belirlenmesinin yalnızca şeklen yapıldığını, bu ülkenin gerçekten güvenli olup olmadığını araştırılmadığını ve orada da hak ihlalleri ile işkencenin sürdüğünü iddia etmiştir. Ancak Mahkeme, başvurunun Ekvador'un dışında başka bir ülkeye veya menşe ülkesine gönderilme riskine dair somut bir olaydan bahsetmediğini, Göç İdaresi kararlarına uyulmadığını öne sürmediğini ve Ekvador'da ölüm cezası, işkence, insanlık dışı muamele ya da ciddi siyasi istikrarsızlık bulunduğu dair herhangi bir iddia veya bilgi sunmadığını belirtmiştir. Bu çerçevede, başvurunun güvenli üçüncü ülke değerlendirmesinin yeterli araştırmaya dayanmadan yapıldığını ileri sürmesine rağmen, Ekvador'un güvenli olup olmadığına ilişkin somut bir delil sunmadığı ve iddialarının bu yönde destekleyici bir argüman içermediği sonucuna varılmıştır.

Mahkeme, Ekvador'a sınır dışı edilme kararının, başvurunun menşe ülkesine gönderilmesinde bir tehlike bulunması durumunda, başvurunun yaşamına veya özgürlüğüne yönelik bir risk doğurmadığına ve başvurunun Ekvador'a gönderilmesinin Anayasa'ya aykırı bir muameleyle yol açmayacağına karar vermiştir.

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi, başvurunun ileri sürdüğü iddiaların dayanağının yetersiz olduğuna ve somut delillere dayanmadan kötü muamele yasağının ihlaline karar verilemeyeceğine hükmetmiştir. Bu karar, sınır dışı etme işlemleri ile ilgili olarak, başvurunun ve idari mercilerin somut risk değerlendirmeleri yapması gerektiğini vurgulamaktadır.

İdare mahkemeleri ise, YUKK'un 4'üncü maddesi (geri göndermeme ilkesi) ve 55'inci maddesinin 1'inci fıkrasının (a) bendi kapsamında, bir yabancının menşe ülkesine sınır dışı edilmesinde sakınca bulunduğu dair idare tarafından bir değerlendirme yapılması hâlinde, güvenli üçüncü bir ülke tespiti yapılmaksızın sınır dışı kararının uygulanamayacağına hükmetmektedir. Mahkemeler, sınır dışı işleminin hangi ülkeye yönelik olduğu belirtilmeksizin tesis edilmesi durumunda, ilgili kişinin dolaylı yoldan işkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı muameleyle maruz kalıp kalmayacağının değerlendirilmesinin mümkün olmayacağını vurgulamaktadır. Bu nedenle, sınır dışı işlemlerinin hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri çerçevesinde, ilgili yabancının gönderileceği ülkenin net olarak belirlenmesi gerektiği kabul edilmektedir. Mahkemeler, yabancının işlediği suçun niteliği ne olursa olsun, suçun ağırlığına bakılmaksızın usuli güvencelerin sağlanması gerektiği yönünde bir yaklaşım benimsemekte ve usuli eksiklikler nedeniyle sınır dışı kararlarının iptaline hükmetmektedir. Bu yaklaşım, geri göndermeme ilkesinin mutlak bir koruma sağladığı ve idarenin sınır dışı işlemlerini keyfi biçimde tesis edemeyeceği anlayışına dayanmaktadır⁶⁶.

⁶⁶ İstanbul 17. İdare Mahkemesi, 21/10/2024 tarih ve E.5416, K.6316 sayılı kararı; İstanbul 1. İdare Mahkemesi, 02/03/2023 tarih ve E.2022/3758, K.2023/1135 sayılı kararı; İstanbul 1. İdare Mahkemesi, 23/12/2022 tarih ve E.2022/153, K.2022/4128 sayılı kararı.

İdare mahkemelerinin sınır dışı işlemlerine ilişkin usuli değerlendirme yaparak, güvenli üçüncü ülke tespiti olmaksızın sınır dışı kararlarını iptal etme yaklaşımı, AYM Genel Kurulu'nun 29/09/2022 tarihli ve 2021/47168 başvuru numaralı kararıyla büyük ölçüde paralellik göstermektedir. AYM, söz konusu kararında sınır dışı işlemlerinde yabancının hangi ülkeye gönderileceğinin açıkça belirtilmemesinin hukuki belirsizlik yarattığını ve geri göndermeme ilkesinin ihlaline yol açabileceğini vurgulamıştır. Sınır dışı edilecek ülkenin belirlenmemesi hâlinde, bu ülkenin güvenli olup olmadığı yönünde yargı mercilerinin bir değerlendirme yapmasının mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Bu gerekçeyle Mahkeme, yabancının sınır dışı edilmesine ilişkin işlemlerin ancak gönderileceği ülkenin açıkça tespit edilmesi hâlinde hukuka uygun olabileceğini kabul etmiştir.

Benzer şekilde, idare mahkemeleri de sınır dışı işlemlerinde yabancının hangi ülkeye gönderileceğinin belirtilmemesi durumunda, kişinin dolaylı olarak işkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı muameleye maruz kalma riski taşıyabileceğini dikkate almakta ve bu nedenle usuli eksiklikler sebebiyle sınır dışı kararlarının iptaline hükmetmektedir.

Sınır dışı kararlarının uygulanabilmesi için ilgili kişinin güvenli bir ülkeye gönderileceğinin açıkça belirlenmesi ve geri göndermeme ilkesinin ihlal edilmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, idare mahkemeleri ve Anayasa Mahkemesi içtihatları, geçici koruma altındaki kişilerin sınır dışı edilmelerinde hukuki belirliliğin sağlanması ve usuli güvencelerin korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, sınır dışı işlemlerinin geçici koruma statüsüyle bağdaşır şekilde yürütülmesi, uluslararası insan hakları yükümlülükleri ve ulusal mevzuat kapsamında titizlikle değerlendirilmesi gerektiğinden, bu yöndeki yargısal içtihatların hukuki belirliliği ve usuli güvenceleri sağlamaya yönelik doğru bir yaklaşım benimsediği kanaatindeyiz.

Her iki yargısal yaklaşım, sınır dışı işlemlerinin hukuki güvence altına alınması gerektiğini ve keyfi uygulamaların önüne geçilmesi amacıyla geri göndermeme ilkesinin mutlak bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, suçun ağırlığına bakılmaksızın, sınır dışı işlemlerinin hukuki belirlilik ilkesi çerçevesinde yürütülmesi gerektiği hususu, hem Anayasa Mahkemesi'nin hem de idare mahkemelerinin kararlarında temel bir ilke olarak benimsenmektedir. Bu çerçevede, AYM'nin içtihadı, idare mahkemelerinin sınır dışı kararlarına ilişkin iptal kararlarını destekleyen ve usuli güvenceleri ön plana çıkaran bir yaklaşım sunmaktadır.

Bu durum, sınır dışı işlemlerinde hukuki güvenceyi güçlendirme açısından olumlu bir gelişme olup, yabancının keyfi veya belirsiz işlemlere maruz kalmasını engellemekte ve idarenin kararlarını daha sıkı bir yargısal denetime tabi tutulmasını desteklemektedir. Aynı zamanda, geri göndermeme ilkesinin mutlak niteliğini pekiştirerek, bireylerin işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muameleye maruz kalma riskini en aza indirmeyi amaçlamakta ve sınır dışı sürecinin uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumlu şekilde yürütülmesini sağlamaktadır.

Öte yandan, bazı mahkemelerin⁶⁷ geçici koruma altındaki yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin farklı değerlendirmeler yaptığı görülmektedir. Örneğin, Suriye vatandaşı bir kişinin, İstanbul Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından 6458 sayılı Kanun'un 54/1-(d) maddesi uyarınca kamu güvenliği açısından tehdit oluşturduğu gerekçesiyle sınır dışı edilmesine ilişkin açılan davada, mahkeme farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Mahkeme, her ne kadar davacı hakkında kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilmiş olsa da, istihbari bilgiler ve ifade tutanakları dikkate alınarak kamu güvenliği açısından bir tehdit oluşturduğu yönündeki idarenin değerlendirmesini hukuka uygun bulmuştur. Davacı, geri göndermeme ilkesine dayanarak sınır dışı edilmemesi gerektiğini ileri sürmüştü de, mahkeme 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33'üncü maddesine atıfta bulunarak, kamu güvenliği açısından tehdit oluşturan veya uluslararası terör faaliyetleriyle ilişkilendirilen yabancıların geri göndermeme ilkesinden yararlanamayacağını belirtmiştir. Mahkeme, sınır dışı işlemlerinin toplumun güvenliğini sağlamak amacıyla idare tarafından alınan bir tedbir niteliğinde olduğunu, dolayısıyla kamu düzenini tehdit eden yabancıların, hakkında kesinleşmiş bir yargı kararı olmasa bile sınır dışı edilebileceğini vurgulamıştır. Ayrıca, davacının iddialarını destekleyen somut bilgi ve belge sunmadığını belirterek, geri gönderilmeme ilkesine ilişkin talebini reddetmiştir. Bu karar, bazı mahkemelerin, geri göndermeme ilkesini mutlak bir hak olarak değil, kamu düzeni ve güvenliğine yönelik tehditle sınırlı bir koruma olarak değerlendirdiğini ve idarenin güvenlik gerekçesiyle sınır dışı işlemlerine geniş bir takdir yetkisi tanıdığını göstermektedir.

Geçici koruma altındaki bireylerin sınır dışı edilmesi, YUKK çerçevesinde hukuki bir zemine oturtulmuş olsa da, bu sürecin uygulanmasında dikkat edilmesi gereken birçok önemli husus bulunmaktadır. Sınır dışı edilecek kişilerin gönderileceği ülkedeki güvenlik durumu, insan hakları ihlalleri ve potansiyel ayrımcılık riskleri gibi faktörler göz önünde bulundurulmadan alınan kararlar, ciddi hak ihallerine yol açabilir. Özellikle, bireylerin menşe ülkelerine döndüklerinde karşılaşabilecekleri tehditlerin titizlikle değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, sınır dışı işlemleri uluslararası insan hakları normlarıyla çelişebilir ve geri göndermeme ilkesinin ihlali anlamına gelebilir. Bu doğrultuda, sınır dışı kararlarının yalnızca hukuki prosedürlere dayalı olarak değil, insani ve etik boyutları da gözetilerek ele alınması büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, geri gönderilecek ülkenin siyasi yapısı, insan hakları standartları, ekonomik ve sosyal koşulları gibi unsurlar detaylı bir şekilde incelenmeli ve bireyin güvenliği açısından risk teşkil edip etmediği nesnel kriterlere göre belirlenmelidir. Bu tür hassas değerlendirmeler yalnızca yasal bir

⁶⁷ İstanbul 16. İdare Mahkemesi, 12/12/2024 tarih ve E.2024/614, K:2024/8031 sayılı kararı. Benzer nitelikte; Benzer nitelikte kararlar; İstanbul 16. İdare Mahkemesi, 30/09/2024 tarih ve E.2023/7047 tarih ve K.2024/6362 sayılı kararı; İstanbul 16. İdare Mahkemesi, 24/04/2024 tarih ve E.2023/5208, K.2024/2271 sayılı kararı; İstanbul 16. İdare Mahkemesi, 20/11/2024 tarih ve E.2023/11231, K.2024/7529 sayılı kararı.

zorunluluk değil, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri ve insani sorumlulukları açısından da büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ

Geçici koruma statüsü, toplu göç hareketlerine karşı geliştirilen hukuki bir mekanizma olup, bireysel mültecilik statüsünden farklı bir çerçevede değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, geçici koruma statüsüne sahip bireylerin sınır dışı edilmesine ilişkin hukuki düzenlemelerin eksiklikleri, geri göndermeme ilkesi bağlamında taşıdığı riskler ve yargı kararlarında ortaya çıkan farklı yaklaşımlar ele alınmıştır. Çalışma kapsamında yapılan değerlendirmeler, bu konunun ulusal ve uluslararası hukuk bağlamında dikkatle ele alınması gereken bir mesele olduğunu göstermektedir.

Öncelikle, geçici koruma statüsü altındaki bireylerin sınır dışı edilmesine ilişkin hukuki düzenlemelerde önemli boşluklar bulunmaktadır. YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, bu statüye sahip bireylerin sınır dışı edilmesine dair özel bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durum, idarenin sınır dışı kararlarını kıyas yoluyla ve genel hükümler çerçevesinde tesis etmesine yol açmakta, ancak bu yaklaşım hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleriyle çelişmektedir. Hukuki boşlukların giderilmemesi, yargısal süreçlerde farklı ve çelişkili içtihatların ortaya çıkmasına sebebiyet vermekte, bireylerin hukuki güvencelerinin zayıflamasına yol açmaktadır.

Diğer yandan, geri göndermeme ilkesi (*non-refoulement*), uluslararası hukukun temel prensiplerinden biri olarak kabul edilmekte ve mutlak bir yasak olarak uygulanmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi, AİHS ve Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme gibi uluslararası belgeler, hiç kimsenin hayatı, özgürlüğü veya güvenliği tehlikeye girecek bir ülkeye zorla gönderilemeyeceğini açıkça düzenlemektedir. Ancak, bu ilke mutlak olmakla birlikte, uluslararası terör faaliyetleri, kamu düzeni ve güvenliği gibi istisnai durumlarda sınır dışı işlemlerinin uygulanabilir olup olmadığı hususu tartışmalıdır. AYM ve idare mahkemeleri tarafından verilen kararlar incelendiğinde, bazı içtihatlarda geri göndermeme ilkesinin mutlak olduğu kabul edilirken, bazı kararların kamu güvenliği tehdidi oluşturan bireylerin sınır dışı edilebileceğini öngördüğü görülmektedir.

Mahkeme kararları incelendiğinde, AYM'nin bazı kararlarında, geçici koruma statüsüne sahip bireylerin sınır dışı edilmesinin hukuka aykırı olduğu ve geri göndermeme ilkesinin mutlak şekilde uygulanması gerektiği yönünde yorumlar yapıldığı görülmektedir. Özellikle 2015 tarihli K.A. başvurusu kararında, mahkeme geçici koruma altındaki bireylerin sınır dışı edilemeyeceğini ve Türkiye'nin geri göndermeme ilkesine mutlak surette riayet etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna karşın, Khaled Kadour başvurusu gibi bazı içtihatlarda ise mahkeme, başvurunun kişisel durumunu yeterli düzeyde açıklayamadığını ve somut delillerle destekleyemediğini belirterek sınır dışı işlemini hukuka uygun bulmuştur. Bu durum, mahkemelerin bireysel değerlendirme mekanizmasını esas alarak farklı kararlar verebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, hukuk sisteminde içtihat birliğinin sağlanması ve sınır dışı kararlarının tutarlı bir çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir.

Özellikle Suriyelilerin ülkelerine geri dönüş süreci, hukuki ve insani açıdan riskler barındırmaktadır. Her ne kadar bazı bölgelerin güvenli olduğu iddia edilerek, Suriyelilerin geri gönderilebileceği öne sürülmekte ise de, Suriye'deki mevcut siyasi istikrarsızlık, keyfi gözaltılar, işkence ve zorla alıkoyma gibi insan hakları ihlallerine ilişkin raporlar, bu sürecin dikkatle ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Suriyelilerin güvenli ve onurlu bir geri dönüş yapabilmesi için, sınır dışı işlemlerinin uluslararası standartlara uygun şekilde yürütülmesi zorunludur.

Hukuki belirsizliklerin giderilmesi için yasal düzenlemelerin açık ve net bir şekilde yapılması gerekmektedir. Geçici koruma statüsü ile uluslararası koruma statüsü arasındaki farklar dikkate alınarak, bu statüye sahip bireylerin sınır dışı edilmelerine ilişkin özel bir hukuki çerçeve oluşturulmalıdır. Özellikle, bireysel değerlendirme mekanizmasının güçlendirilmesi ve toplu sınır dışı kararlarının hukuka aykırılık teşkil edeceği yönünde yasal güvenceler getirilmesi, insan hakları hukuku açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, geçici koruma altındaki bireylerin sınır dışı edilmesine ilişkin yasal düzenlemelerin eksikliği, hem hukuki belirsizliklere yol açmakta hem de uygulamada ciddi sorunlar doğurmaktadır. Uluslararası yükümlülükler ve insan hakları hukuku çerçevesinde, geri göndermeme ilkesine riayet edilerek sınır dışı kararlarının bireysel değerlendirmeye tabi tutulması ve keyfi uygulamalardan kaçınılması gerekmektedir. Geçici koruma statüsü altındaki bireylerin hukuki durumunun netleştirilmesi ve içtihat farklılıklarının giderilmesi adına yasal reformların hayata geçirilmesi zorunludur. Bu süreçte, uluslararası insan hakları hukukuna uyum sağlanmalı ve bireylerin hukuki güvenceleri korunarak, sınır dışı işlemlerinin keyfiyetten uzak, adil ve hukuki temellere dayalı bir çerçevede gerçekleştirilmesi hedeflenmelidir.

KAYNAKÇA

Akram SM ve Rempel T, 'Temporary Protection as an Instrument for Implementing the Right of Return for Palestinian Refugees' (2004) 22 *Boston University International Law Journal*

Aktan E, 'Türk Yabancılar Hukuku ve AİHM İçtihadı Doğrultusunda Geri Gönderme Yasağı' (İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi 2019)

Aydoğmuş, A. Y. Expulsion of Temporary Protection Beneficiaries Under Turkish Law. (2017) *Milletlerarası Hukuk Ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 37 (2)

Allain J, 'The Jus Cogens Nature of Non-Refoulement' (2001) 13(4) *International Journal of Refugee Law*

Asar A, *Yabancılar Hukuku* (7. bs, Seçkin 2021)

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), 'Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements' (2014) <http://www.unhcr.org/5304b71c9.pdf>

Camuzcu MZ, ‘Türkiye’de Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Kararlarına Karşı Başvuru Yolları’ (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi 2023)

Can H ve Tuna E, *Yabancılar Hukuku* (1. baskı, Adalet Yayınları, 2022)

Çelik NB, ‘Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri’ (2015) 6(3) *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*

Çelikel A ve Gelgel (Öztekin) G, *Yabancılar Hukuku* (27. bs, Beta 2022)

Çiçekli B, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku* (Seçkin 2019)

Doğan AT, *Geçici Koruma Statüsü Altındaki Sığınmacıların Terör Bağlantısı Sebebiyle Sınır Dışı Edilmesi* (İstanbul Üniversitesi 2023)

Doğan V, *Türk Yabancılar Hukuku* (5. bs, Savaş Yayınevi 2020)

Edwards A, ‘Temporary Protection, Derogation and the 1951 Refugee Convention’ (2012) 13 *Melbourne Journal of International Law*

Ekşi N, ‘Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi’ (2014) 88(6) *İstanbul Barosu Dergisi*

Ekşi N, Mahkeme Kararları Işığında Suçluların İltica Sistemi Dışında Bırakılması (Beta 2017) 2

Ekşi N, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (Beta 2007)

Ekşi N, ‘Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Danıştay Kararları’ (2007) 6(1) *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*

Erdoğan İN, ‘Türk Hukukunda Sınır Dışı Etme Kararlarına Karşı Yargı Yolu’ (Erciyes Üniversitesi 2023)

Farmer A, ‘Non-Refoulement and Jus Cogens: Limiting Anti-Terror Measures That Threaten Refugee Protection’ (2009) 23 *Georgetown Immigration Law Journal* 23

Goodwin-Gill GS ve McAdam J, *The Refugee in International Law* (3. bs, Oxford University Press 2007)

Gündüz B, ‘Non-Refoulement Principle In The 1951 Refugee Convention And Human Rights Law’, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* (ASSAM-UHAD) Sayı: 10, 2014

Güngördü İ, ‘Cenevre Sözleşmesi ve AİHM Kapsamında Geri Göndermeme İlkesi’ (İstanbul Kültür Üniversitesi 2017)

Kabaalioğlu H ve Ekşi N, ‘Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi’ (2004) 1–2 *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* (Sevin Toluner’e Armağan)

Karagözoğlu C, 'Non-Refoulement İlkesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Uygulanması' (2023) 43(1) Public and Private International Law Bulletin

Kaya İ ve Yılmaz Eren E, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri* (SETA Yayınları 2015)

Koca SÇ ve Kavşat FC, 'Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Koruma Kararının Kapsamı, Alınması ve Sona Ermesi' (2015) 1(1) *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*

Koçak M, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' (Ankara Üniversitesi 2011)

Korkut L, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınır Dışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği' (2008) 66(4) *Ankara Barosu Dergisi*

Körpe VM, 'Avrupa İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Tıbbi Geri Göndermeme İlkesi' (2024) 14(2) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi

Kuşçu D, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri* (1. bs, On İki Levha Yayıncılık 2017)

Oba ME, *Türk Hukukunda Geçici Koruma Rejimi* (Koç Üniversitesi 2018)

Övünç Öztürk N, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi* (Seçkin Yayıncılık 2015)

Sirmen S, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar' (2009) 67(3) *Ankara Barosu Dergisi*

Sütlüoğlu B, *Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türk Hukukunda Sığınma Sistemi* (1. bs, On İki Levha Yayıncılık 2021)

Tarhanlı T, *Mülteciler, İnsan Hakları ve Yargı*, Türkiye'de Mülteci ve Sığınmacılar ile İlgili Meselelerde Yargının Rolü ve Mültecilerin İnsan Hakları Paneli Konuşma Metinleri (9 Aralık 1998, Ankara)

UNHCR Roundtable on Temporary Protection, *International Institute of Humanitarian Law*, IJRL, Vol. 25, No. 1, 2012

